

**MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL VƏ TƏRBIYƏ
ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ
PRESCHOOL EDUCATION AND UPBRINGING**

UOT 373.2

Xalidə Ağadadaş qızı Talibova
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
<https://orcid.org/0000-0003-1264-0390>

**MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL MÜƏSSISƏSİ İLƏ
MƏKTƏB ARASINDA VARİSLİYİN GÖZLƏNİLMƏSİ**

Халида Агададаш гызы Талыбова
доктор философии по педагогике

**СОБЛЮДЕНИЕ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ МЕЖДУ ДОШКОЛЬНЫМ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ УЧРЕЖДЕНИЕМ И ШКОЛОЙ**

Khalida Aghadadash Talibova
doctor of philosophy in pedagogy

**OBSERVANCE OF CONTINUITY BETWEEN A PRESCHOOL EDUCATIONAL
INSTITUTION AND A SCHOOL**

Xülasə. Məqalədə məktəbəqədər təhsil müəssisəsi ilə məktəb arasında varisliyin gözlənilməsindən bəhs edilir. Varislik anlayışı uşağın hər bir yaş dövrü üçün ümumi və özünəməxsus məqsədi olan tərbiyə və təhsilinin fasiləsiz prosesi kimi şərh olunur. İnkişafın müxtəlif mərhələləri arasındakı bu əlaqənin mahiyyəti yeni vəziyyətə keçəndə bütün və ya ayır-ayrı səciyyəvi cəhətin qorunmasından ibarətdir. Təsadüfi deyildir ki, hazırkı dövrdə varisliyin gözlənilməsinin zəruriliyi və təhsilləndirici mühitin bütövlüyü təhsilin inkişafının prioritet sahələrindən birinə aiddir. Məktəbəqədər müəssisələrdə və ibtidai məktəbdə təhsil prosesinin qarşılaşdığı ən mühüm problem təhsilin bu iki pilləsi arasında varislik və perspektivlik problemdir.

Açar sözlər: *varislik, məktəbəqədər müəssisə, ibtidai sinif, tərbiyəçi ilə müəllim arasındakı əlaqə*

Резюме. В статье повествуется о соблюдении преемственности между дошкольным образовательным учреждением и школой. Понятие преемственности трактуется как непрерывный процесс воспитания и обучения ребенка, имеющий общую и специфическую для каждого возраста цель. Суть этой связи между различными стадиями развития состоит в сохранении всех или некоторых признаков перехода к новой ситуации. Неслучайно потребность в преемственности на сегодняшний день и целостность образовательной среды входят в число приоритетных направлений развития образования. Важнейшей проблемой, стоящей перед образовательным процессом в дошкольных учреждениях и начальной школе, является проблема преемственности и перспективы между этими двумя уровнями образования.

Ключевые слова: *преемственность, дошкольное учреждение, начальная школа, отношения воспитателя и учителя*

Summary. The article tells about the observance of continuity between a preschool educational institution and a school. The concept of succession is interpreted as a continuous process of upbringing and education of the child, which has a general and specific goal for each age. The essence of this connection between different stages of development is the preservation of all or some signs of the transition to a new situation. It is no coincidence that the need for continuity today and the integrity of the educational

environment are among the priority areas for the development of education. The most important problem facing the educational process in preschool institutions and primary school is the problem of continuity and perspective between these two levels of education.

Keywords: *continuity, preschool institution, elementary school, teacher-teacher relationship*

Varislik cəmiyyətin bəşəri qanunudur. Hər bir nəsil əvvəlki nəslin – ata-analarının, ulu babalarının, həmçinin ictimai quruluşun yaxşı cəhətlərini qorumağa çalışır, adət və ənənələrə istinad edir, ona yeni xarakter verir və inkişaf etdirir.

“Varislik didaktikanın prinsiplərindən biri olub, bilik, bacarıq və vərdişlərin müəyyən qayda ilə formalaşmasını tələb edir. Bu zaman tədris materialının hər bir elementi o biriləri ilə məntiqi əlaqələndirilir, sonrakılar əvvəlkilərə istinad edir və yeninin mənimsənilməsinə hazırlayır” [4, s. 201].

Varislik anlayışı uşağın hər bir yaş dövrü üçün ümumi və özünəməxsus məqsədi olan tərbiyə və təhsilin fasiləsiz prosesi kimi şərh olunur. İnkişafın müxtəlif mərhələləri arasındakı bu əlaqənin mahiyyəti yeni vəziyyətə keçəndə bütün və ya ayrı-ayrı səciyyəvi cəhətin qorunmasından ibarətdir. Təsadüfi deyildir ki, hazırkı dövrdə varisliyin gözlənilməsinin zəruriliyi və təhsilləndirici mühitin bütövlüyü təhsilin inkişafının prioritet sahələrindən birinə aiddir.

Məktəbəqədər müəssisələrdə və ibtidai məktəbdə təhsil prosesinin qarşılaşdığı ən mühüm problem təhsilin bu iki pilləsi arasında varislik və perspektivlik problemdir. Təhsil fasiləsiz bir prosesdir. Onun başlanğıcı ilə sonrakı pillələri arasında zəruri asılılıq mövcuddur. Məktəb uşaq bağçası dövründə görülən işlərə əsaslanır, öz işini onun üzərində qurursa, uşaqların inkişafını təbii yolla aparırsa, uşaq bağçası kollektivi məktəb təlimi dövründə tələb olunan səviyyəni öyrənir, məzunlarını həmin yükün altına girməyə hazırlayır.

Müasir dövrdə məktəbəqədər təhsilin məzmununda baş verən yeniliklər problemin həllinə daha ciddi yanaşılmasını tələb edir. Məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrinin məktəbə hazırlıq qrupuna savad təliminin gətirilməsi problemə tamamilə yeni yanaşma sistemi irəli sürür. Bu, artıq məktəbəqədər pillənin həqiqətən təhsilin ilk mərhələsi olduğunu təsdiq edir. İndi varislik məktəbəqədər mərhələdə formalaşmış ilkin oxu və yazı texnikası vərdişləri əsasında uşaqları sərbəst oxu, yazı, dil qaydalarını mənimsəməyə, yaradıcı nitq inkişafı üzrə işə hazırlamaq vəzifələrini irəli sürür.

Məktəbə daxil olmaq uşağın həyatında əhəmiyyətli hadisədir. Bu dövr aparıcı fəaliyyətin əvəz olunması, yeni rolunun - şagird rolunun meydana çıxması dövrüdür.

Uşaq bağçası ilə məktəbin işində əlaqə və ardıcılıq dedikdə, biz nəyi nəzərdə tuturuq?

1. Uşaq bağçası uşağı məktəbin irəli sürdüyü tələblərə (məktəbə) hazırlamalıdır.

2. Məktəb uşaqların uşaq bağçasında əldə etdikləri bilik, bacarıq və vərdişlərə əsaslanmaqla şagirdlərin sonrakı hərtərəfli inkişafı üçün ondan istifadə etməlidir.

3. Ardıcılıq yalnız təlim-tərbiyənin məzmunu üzrə deyil, həm də metodları, priyomları, təsnifat formaları üzrə həyata keçirilməlidir.

4. Əlaqə və ardıcılıq məktəbə keçid şəraitini yaratmalı və bu zaman əvvəllər mənimsənilmiş vərdişlər yeni vərdişlərin inkişafına təsir göstərməlidir.

Məktəbəqədər mərhələdə tərbiyəçilər əvvəlki qruplarda uşaqların nələrə yiyələndiklərini, nələri bildiklərini, bacarıqlarını nəzərə almalı, məktəbdə isə müəllim daha mürəkkəb vəzifəni yerinə yetirməlidir. Müəllim bağçadan və ailədən gələn uşaqların səviyyələrini müəyyənləşdirməklə vəzifəsini bitmiş hesab edə bilməz. Birbaşa ailədən gələn uşaqların içərisində tək-tək də olsa, bağçadan gələnlər səviyyəsində, hətta onlardan daha hazırlıqlı uşaqlara rast gəlmək mümkündür. Bu, bir yana, sosial şərait də uşaqların inkişafına güclü təsir göstərir. Müşahidələr göstərir ki, şəhərdə, rayon mərkəzində, kənddə, maddi bazası möhkəm, müəllimləri hazırlıqlı məktəblərlə belə imkanlardan məhrum məktəblərdə təhsilalanlar arasında, tərkibi azsaylı xalqların nümayəndələrindən ibarət olan məktəblərdə işin xarakteri başqadır. Ona görə də uzaq kəndlərdə, azsaylı xalqların kompakt yaşadıkları yerlərdə məktəbəqədər müəssisələrlə məktəb arasında varisliyin yaradılması ciddi şəkildə düşünməyi və gərgin əmək sərf olunmasını tələb edir.

L.Ş. Əmrahlı “Məktəbə psixoloji hazırlığın əsasları” adlı kitabında “Məktəbəqədər və

məktəb təlimində varislik” bölməsində varisliyi zəruri edən amillər sırasında aşağıdakıları məsləhət görür:

“1) məktəbəqədər və məktəb proqramlarının uyğunlaşdırılması; 2) təfəkkürlə əlaqədar mülahizələri mikroskopik və makroskopik aspektlərin öyrənilməsi (sözün və anlayışın mahiyyəti; müvafiq əməliyyatların funksiyalaşması); 3) uşağın həyatının istiqamətlənməsi; 4) 5 yaşın sonunda uşaq şəxsiyyətinin bir sıra sahələrində tamamlanma başa çatmamış olur”.

Müəllif bundan çıxış yolunu aşağıdakıları diqqət mərkəzində saxlamaqla varisliyi təmin etməkdə görür:

– uşağın təlim situasiyasına alışıdırılması;
– təlim tapşırıqlarını anlamaya, dərk etməyə və planlaşdırmağa hazırlıq;

– onun həll qaydaları üzərində mərkəzləşmə, vərdiş və bacarıqlardan səmərəli istifadə;

– fəaliyyət məhsulunun obyektiv qiymətləndirilməsi, müqayisəsi və təhlili;

– təlim vərdişlərindən müxtəlif situasiyalarda məqsədyönlü şəkildə istifadə etməklə yaradıcı təxəyyülün inkişafına maraq göstərmək;

– məktəb həyatı ilə bağlı olan məsələlər arasında əlaqə qurmaq;

– koqnitiv fəaliyyətin formalaşması, təlim motivlərinin yaranması” [2, s. 226-227].

Məktəbəqədər və ibtidai təhsil arasında varisliyə təhsilin hər bir komponenti (məqsəd, vəzifə, məzmun, metodlar, vasitələr, təşkilat forması) kimi baxılmalıdır. Bu, uşağın səmərəli inkişafını, onun müvəffəqiyyətlə tərbiyəsini və təhsilini təmin edir.

Məktəbəqədər müəssisələrlə məktəb arasında varisliyin təmin olunması üçün müxtəlif əlaqə formalarından (müəllim və tərbiyəçilərin bir-birinin məşğələlərində iştirakı; uşaq bağçası uşaqlarının məktəbə, birincilərin bağçaya ekskursiyaları; bağçada və məktəbdə birgə tədbirlərin keçirilməsi; pedaqoqların birgə sərgisi; şagirdlərin bağçada uşaqların buraxılışında, bağça uşaqlarının I sinifdə son zəngdə iştirakı və s.) istifadə olunmalıdır.

Bu əlaqə formalarını ümumiləşdirərək üç aspektdə birləşdirmək mümkündür:

1. Məlumatı – maarifləndirici aspekt: burada tərbiyəçi və müəllimlərin təlim-tərbiyə işinin vəzifələri ilə qarşılıqlı tanış olmaları nəzərdə tutulur. Onlar birgə pedaqoji şuralarda, seminar-

larda, proqramlar arasındakı yaxınlığın müzakirəsi üzrə praktikumlarda iştirak edirlər.

2. Metodik aspekt: tədris-tərbiyə işinin həyata keçirilməsinin forma və metodları ilə birgə tanışlıq (bağçada məşğələlərdə, məktəbdə dərslərdə birlikdə müşahidə aparıb, müzakirə etmək).

3. Praktiki aspekt: bir tərəfdən müəllimlərin uşaq bağçalarında özünün gələcək şagirdləri ilə əvvəlcədən tanış olmaları, digər tərəfdən tərbiyəçilərin özlərinin yetirmələrinin fəaliyyətini məktəbdə təlim prosesində izləmələri.

“Adətən, I sinif müəllimlərinin əksəriyyəti məktəbə yenidən qələm qoymuş uşaqlarla işə sıfırdan başlayır. Uşaqları heç bilməyən subyekt kimi qəbul etmək onların fəaliyyətində mühüm yer tutur. Belə müəllimlər uşaqlara fərdi yanaşır, onların məktəbəqədər müəssisələrdə, ailədə nələri öyrəndikləri, nə kimi bilik, bacarıq və vərdişlərə yiyələndikləri ilə tanış olurlar. Nəticədə bir çox uşaqlar üçün təlim maraqsız, cansıxıcı, ağır bir yük hesab olunur” [3, s. 27].

Müəllimlərin bir çoxu unudur ki, məktəbəqədər təhsil mərhələsini keçmiş uşaqların böyük əksəriyyəti məktəbə tam hazırlıqlı gəlir. Məktəbəqədər təhsil proqramı əsasında onlar nitq səslərini düzgün tələffüz etməyi, fikrini rəbitəli ifadə etməyi, eşitdiyi hekayənin, nağılın məzmununu düzgün nəql etməyi, dialoqda iştirak etməyi, soruşmağı, suallara cavab verməyi, böyük hərflərin çap şəklini yazmağı, 10 dairəsində hesablamağı və s. bacarırlar. Bəzən ailələrdən də belə hazırlıqlı uşaqlar gəlirlər. Bütün bunlar ailələrdə belə bir qənaətə gəlməyə imkan verir ki, I sinif müəllimi uşaqları öyrənmədən, nəyə qabil olduqlarını bilmədən, onların fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almadan təlimdə müvəffəqiyyət qazanmazlar.

Məşğələlərdə təlim altıyaşlıların məktəbə hazırlanmaları üçün mühüm əhəmiyyəti olan təhsil işinin başlıca formasıdır. Təlim prosesində tərbiyəçinin qarşısında yalnız uşaqlarda ətraf varlığın ayrı-ayrı hadisələri haqqında konkret təsəvvürlər yaratmaq deyil, həm də onları həmin hadisələr arasındakı sadə əlaqələr və asılılıqlarla tanış etmək, onların idrak qabiliyyətini mənimsənmiş biliklərdən sadə əqli məsələlərdən müstəqil istifadə etmək bacarığını inkişaf etdirmək vəzifəsi durur.

Hazırlıq siniflərində məşğələlərdə uşaqlar tədris fəaliyyətinin ən sadə vərdişlərə: diqqətlə

dinləmək və tərbiyəçinin göstərişini yerinə yetirmək, verilmiş nümunəyə əsasən öz fəaliyyətinə nəzarət etmək, qoyulmuş suallara yaxşı cavab vermək, öz işinin nəticələrini düzgün qiymətləndirmək kimi keyfiyyətlərə yiyələnmişdirlər.

Problemin aktuallığı. Məktəbəqədər təhsil müəssisələri ilə məktəb arasında varislik sahəsində aparılan araşdırmalar bu problemin nə qədər aktual olduğunu bir daha sübut etdi. Fasiləsiz təhsil sisteminə mərhələlərarası əlaqələrin elmi cəhətdən əsaslandırılması təhsil sisteminin pillələri arasında təbii keçidin gözlənməsini təmin edir.

Ədəbiyyat:

1. Cəfərova, L.K. Müasir uşaq bağçalarında təlimin təşkili. – Bakı: “Apostrof” Çap Evi, – 2012, – 272 s.
2. Əmrahlı, L.Ş. Məktəbə psixoloji hazırlığın əsasları. – Bakı, – 2015
3. Kərimov, Y.Ş. Uşaq bağçasının məktəbə hazırlıq qrupunda təlim və tərbiyə proqramı. –Bakı, – 1982, –27s.
4. Краткий педагогический словарь пропагандиста. – М.: Политическая литература, – 1984, – 201 s.

Problemin elmi yeniliyi. Məktəbəqədər dövr uşaq şəxsiyyətin formalaşmasında qısa, lakin mühüm mərhələdir. Bu illərdə uşaq ətraf aləm haqqında ilkin biliklər əldə edir, onda insanlara, əməyə müəyyən münasibət, mənəvi-iradi keyfiyyətlər formalaşır. Məktəbəqədər və ibtidai pillədə gələcək şəxsiyyətin bünövrəsi qoyulur. Bu mərhələdə elə bir təhsil mühtiti yaradılmalı, diferensasiya, hər bir uşağa fərdi yanaşma təmin olunmalıdır ki, o, inkişaf üçün komfort hiss etsin.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədən ali məktəb və məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrində tədris prosesinin təşkili prosesində istifadə etmək olar.

E-mail: xalidetlibova@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok., dos. L.K. Cəfərova,*
ped.ü.fəls.dok. S.Ə. Rəhimova

Redaksiyaya daxil olub: 30.03.2022